

Hallinto- ja ohjausosasto

Muistio

2.6.2023

VN/12056/2023

Hallitusohjelmaneuvoittelut 2023

Asia: Vastaus jaoston 8.2 kuulemisessa 30.5. esitettyyn lisäselvityspyyntöön rikosuhrimaksusta, tuomioistuinmaksutuloista ja Julkisen sanan neuvoston valtionavustuksesta

Rikosuhrimaksu

Oikeusministeriö toimitti 23.5. muistion (VN/12056/2023-OM-106) jaoston 8.2 esittämiin lisäselvityspyyntöihin. Muistiossa tarkasteltiin myös rikosuhrimaksua ja ansiokehitystä.

Tässä muistiossa toistetaan esitetty vastaus rikosuhrimaksun osalta, sillä asiassa ei ole uutta todettavaa.

Rikosuhrimaksu ja ansiokehitys

Rikosuhrimaksuissa asiamäärät ovat suuret, summat pienet ja perintäprosentti matalahko (noin 75 %). Vuonna 2021 Oikeusrekisterikeskukselle tuli täytäntöön pantavaksi noin 125 309 rikosuhrimaksua, euromäärältään 5 950 560 e. Vuonna 2021 rikosuhrimaksujen täytäntöön panon kokonaiskertymä oli 4 516 013,38 euroa. Suurin osa rikosuhrimaksuista arvioitiin lakia valmisteltaessa määrättäväksi tieliikenneverojen yhteydessä.

Saapuneet rikosuhrimaksut ja rikosuhrimaksuille kertyneet eurot vuosittain (lähde: Oikeusrekisterikeskus)

Saapuneet rikosuhrimaksut			Maksukertymät	
Vuosi	Ikm	[€]	Vuosi	[€]
2016	tietoja ei saatavilla			
2017	83 007	3 745 280	2017	2 291 751,36
2018	108 288	5 312 840	2018	3 342 880,92
2019	107 190	5 467 320	2019	3 450 595,89
2020	120 364	5 981 640	2020	3 985 418,81
2021	125 309	6 347 240	2021	4 516 013,38
2022	117 462	5 950 560	2022	4 268 802,27

Oikeusrekisterikeskukseen oikeusministeriölle säännöllisesti toimittamat rikosuhrimaksutilastot ovat Rajsa-perintäjärjestelmään tehtyjä vakiotilastoja. Niistä ei ole selvítettävissä tietoja siitä, paljonko vuoden aikana määrättyistä ja kertyneistä rikosuhrimaksuista on ollut 40 euron ja 80 euron maksuja tai paljonko maksuista on ollut oikeushenkilölle määrättyjä ja kertyneitä 800 euron maksuja. Myöskään Rajsa-raportoinnin tilastokannasta ei näitä tietoja ole poimittavissa.

Rikosuhrimaksun (1.12.2016) käyttöönoton jälkeen ansiotasoindeksi on noussut noin 12 prosenttia (2016Q4 3130 pistettä, 2022Q4 ennakkotieto 3510 pistettä). Vastaava korotus luonnollisten henkilöiden rikosuhrimaksuihin olisi 40—>45 e ja 80—>90 e. Tämä merkitsisi vuoden 2021 kokonaiskertymätiedolla noin 700 000 euron korotusta. Rikosuhrimaksujen perintäprosentti (75 %) huomioon ottaen lisätuotto olisi **noin 500 000 e vuodessa.**

Ansiotuloindeksi ei kuitenkaan välttämättä sovellu korotuksen pohjaksi ottaen huomioon, että käytettävissä olevien tietojen valossa **tuomittavien tulot eivät ole kehittyneet sen mukaisesti.** Esimerkiksi tuomioistuimessa sakkoon tuomittujen keskimääräinen päiväsakon rahamäärä ei ole vuodesta 2016 noussut ollenkaan, sitä vastoin minimipäiväsakkojen eli kaikista köyhimpien osuus on noussut muutamalla prosenttiyksiköllä. Tämä viittaa siihen, että ainakin sakkoon tuomittujen nettotulot ovat pikemminkin laskeneet. Vankeuteen tuomituilla tilanteen ei voida olettaa olevan parempi.

Jos rikoksentekijälle määrättäviä rikosuhrimaksuja korotettaisiin ansiotuloindeksin pohjalta, olisi kokonaisuus huomioon ottaen tarkistettava myös oikeushenkilölle määrättävän rikosuhrimaksun korottamisen perusteita.

Fiskaalisilla perusteilla seuraamuksia ei kuitenkaan saa korottaa (PeVL 61/2014 vp), joten rikosuhrimaksun korottamisen tavoitteena ei voi olla tuottojen kasvattaminen valtion menojen kattamiseksi.

Tuomioistuinmaksutulot

Tuomioistuinmaksuja koskeva laki uudistettiin ja oikeudenkäynnistä perittäviä maksuja korotettiin vuoden 2016 alusta lukien. Samalla suoritteiden maksullisuudesta tuli pääsääntö ja monet aiemmin ilmaiseksi käsitellyt asiat muuttuivat maksullisiksi kuten esimerkiksi pysäköintivirhe- ja terveyskeskusmaksuja koskevat valitukset. Lisäksi tuomioistuinten hakemusasioiden (mm. avioeroasiat) käsittelystä perittäviä maksuja korotettiin oikeusministeriön asetuksella lähelle asioiden käsittelyn kustannuksia.

Maksutulojen kasvattamisella arvioitiin saavutettavan 13-14 milj. euron vuosittainen tulojen lisäys. Kun vuonna 2015 tulot olivat 32,5 milj. euroa, niin vuonna 2017 tulot olivat 46,9 milj. euroa. Tulot lisääntyivät siten yhteensä 14,4 milj. eurolla (+44 %). Tämän jälkeen tulojen kehitys on ollut kuitenkin laskusuuntainen. Vuonna 2022 maksutuloja kertyi 37,3 milj. euroa. Suurin osa maksutuloista kertyy summaarisista velkomusasioista, joita käsitellään vuosittain huomattava määrä (noin 400 000 asiaa vuodessa). Näistä perittävä maksut ovat omakustannusarvoon perustuvia eli maksutulot kattavat täysin käsittelystä aiheutuvat kustannukset.

Tuomioistuinmaksuihin tehdään kolmen vuoden välein indeksitarkistukset. Tarkistukset on toteutettu vuoden 2019 alusta sekä vuoden 2022 alusta lukien.

HE:ssä tuomioistuinmaksulaiksi (HE 29/2015 vp.) perusteltiin seuraavaa: "[Oikeudenkäynti]Maksujen tulisi oikeusturvan saatavuuden näkökulmasta olla yleensä selvästi alle asioiden käsittelyn omakustannusarvon, mutta toisaalta järkevässä suhteessa kustannuksiin. Maksujärjestelmä ei saa estää oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin saamista, vaan maksuista on edelleen oltava mahdollisuus saada vapautus vähävaraisuuden ja pienituloisuuden tai maksun yksittäistapauksellisen kohtuuttomuuden perusteella."

Lakivaliokunnan mietinnössä em. hallituksen esityksen johdosta todettiin mm. seuraavaa: (LaVM 2/2015 vp): "Kyse on periaatteellisesti merkittävästä uudistuksesta, koska oikeudenkäyntimaksujen tasoa nostetaan kaikissa tuomioistuimissa sekä maksujen käyttöalaa laajennetaan. Tämän vuoksi uudistusta on arvioitava oikeuden saatavuuden ja perustuslain 21 §:n sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan kannalta". Lisäksi valiokunta totesi, että "Ottaen huomioon, että esitys on periaatteellisesti merkittävä, lakivaliokunta pitää tarpeellisena, että uudistuksen vaikutuksia oikeuden saatavuuteen seurataan."

Itä-Suomen yliopistolta tilattu selvitys tuomioistuinmaksulain uudistamisen vaikutuksista valmistuu viimeistään 31.7.2023.

Laki lähestymiskiellosta annetun lain muuttamisesta tulee voimaan 1.10.2023. Tässä yhteydessä lähestymiskiellon hakeminen muuttuu maksuttomaksi myös silloin kuin hakemus hylätään tai asia jää sillensä. Lakia koskevan hallituksen esityksen mukaan vuonna 2016 asetettu maksu ei ole vähentänyt ainoastaan vähäisellä harkinnalla tehtyjen hakemusten määrää, vaan kynnys lähestymiskiellon hakemiseen on tosiasiallisesti noussut myös niissä tapauksissa, joissa lähestymiskiello olisi ollut uhrin suojaamiseksi tarpeen. Tämän vuoksi lähestymiskiellon hakeminen olisi perusteltua muuttaa maksuttomaksi niin, että maksua ei perittäisi silloinkaan, kun hakemus hylätään. HE:ssä on viitattu myös GREVIO-asiantuntijaryhmän raporttiin, missä on katsottu, että monille lähisuhteiden väkivallan ja vainon uhreille aiheutuu oikeudenkäyntimaksusta Istanbulin sopimuksen 53 artiklan 2 kohdassa kielletty kohtuuton taloudellinen tai hallinnollinen taakka.

EU:n komission julkaisemassa oikeusalan tulostaulussa 2022 on todettu mm. seuraavaa:

”Oikeusvaltioperiaatetta kunnioittavilla tehokkailla oikeuslaitoksilla on myönteisiä vaikutuksia talouteen, ja tämä on erityisen merkittävää talouspolitiikan EU-ohjausjakson ja elpymis- ja palautumistukivälineen yhteydessä. Kun oikeuslaitos takaa oikeuksien täytäntöönpanon, luotonantajat ovat halukkaampia antamaan lainaa, yritysten luottamus lisääntyy eikä niiden tarvitse toimia opportunistisesti, liiketoimintakustannukset vähenevät ja innovatiiviset yritykset tekevät todennäköisemmin investointeja. Tehokas oikeuslaitos onkin erittäin tärkeä tekijä kestävästä talouskasvusta kannalta. Sen avulla voidaan parantaa liiketoimintaympäristöä, edistää innovointia, houkuttaa suoria ulkomaisia investointeja, turvata verotulot ja tukea talouskasvua. Hyvin toimivien kansallisten oikeuslaitosten hyötyjä talouden kannalta on käsitelty lukuisissa tutkimuksissa ja akateemisessa kirjallisuudessa, joita ovat julkaisseet muun muassa Kansainvälinen valuuttarahasto (IMF), Euroopan keskuspankki (EKP), Euroopan tuomarineuvostojen verkosto, Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö (OECD), Maailman talousfoorumi ja Maailmanpankki.

Useissa kyselytutkimuksissa on tullut esiin myös kansallisen oikeuslaitoksen tehokkuuden merkitys yrityksille. Esimerkiksi eräässä kyselyssä 93 prosenttia suurista yrityksistä vastasi arvioivansa järjestelmällisesti ja jatkuvasti oikeusvaltioperiaatteeseen liittyviä olosuhteita ja tuomioistuinten riippumattomuutta maissa, joihin ne investoivat. Eräässä toisessa kyselyssä yli puolet pienistä ja keskisuurista yrityksistä (pk-yrityksistä) vastasi, että oikeudenkäyntikulut ja oikeudenkäyntien pitkittyminen olivat tärkeimpiä syitä, joiden vuoksi ne eivät aloittaneet tuomioistuinmenettelyä teollis- ja tekijänoikeuksien loukkauksissa.”

”Oikeudenkäyntikulut vaikuttavat ratkaisevasti oikeussuojan saatavuuteen. Korkeat oikeudenkäyntikulut, kuten oikeudenkäyntimaksut ja asianajomaksut, voivat olla esteenä oikeussuojan saannille. Siviili- ja

kauppaoikeuden alan oikeudenkäyntikuluja ei ole yhdenmukaistettu EU:n tasolla. Niitä säännellään kansallisella lainsäädännöllä, joten ne vaihtelevat jäsenvaltioittain.”

Edellä mainituista syistä (korotusmahdollisuudet ja niiden hyödyt, oikeussuojan saatavuuden turvaaminen, esteet taloudellisille investoinneille) on tärkeää, että vaikutusarviointi tuomioistuinmaksujen mahdollisesta korottamisesta tehdään huolellisesti eri näkökulmat huomioon ottaen.

Julkisen sanan neuvoston toiminta-avustus

Oikeusministeriön Julkisen sanan neuvoston toiminnan tukemiseksi myöntämä valtionavustus on ollut vuodesta 2019 lukien 135 000 euroa vuodessa.